

Prof. dr hab. Agata Cudowska

RECENZJA DOROBKU DRA JACKA GRALEWSKIEGO
W PRZEWODZIE HABILITACYJNYM
W AKADEMII PEDAGOGIKI SPECJALNEJ IM. MARIII GRZEGORZEWSKIEJ W WARSZAWIE

Doktor Jacek Gralewski od początku swojej drogi zawodowej jest związany z Akademią Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, gdzie uzyskał tytuł magistra pedagogiki specjalnej w 2004 roku, a po siedmiu latach w 2011 roku **stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki** na podstawie rozprawy „Trafność rozpoznawania twórczych uzdolnień uczniów przez nauczycieli liceów” przygotowanej pod kierunkiem dr hab. Grzegorza Szumskiego, wówczas prof. APS. W swojej dalszej pracy naukowej Habilitant kontynuuje rozpoznawanie tej problematyki, pogłębiając ją i poszerzając o nowe analizy teoretyczne i eksploracje empiryczne.

Obecnie Pan Doktor pełni funkcję kierownika Zakładu Psychopedagogiki Kreatywności, w Instytucie Pedagogiki APS. Odbył trzymiesięczny staż naukowy w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, od 15 stycznia do 15 kwietnia 2023 roku, potwierdzony odpowiednim zaświadczeniem. Jest członkiem międzynarodowej organizacji The International Society for the Study of Creativity and Innovation (ISSCI). Aktywnie działa w komitetach redakcyjnych 4 czasopism, w tym trzech zagranicznych, pełni również funkcję redaktora statystycznego. Przygotował kilkadziesiąt (88) recenzji w naukowych czasopismach międzynarodowych i krajowych. Współpracował z Narodowym Centrum Nauki jako ekspert w dziedzinie nauk humanistycznych, społecznych i sztuce w dwóch konkursach w 2014 roku.

Obok tych istotnych form aktywności naukowej dr Gralewski wykazuje się także **osiągnięciami dydaktycznymi, organizacyjnymi i popularyzującymi naukę**. Wypromował 64 licencjatów pedagogiki, pełni funkcję promotora pomocniczego w 2 przewodach doktorskich otwartych w APS, prowadzi zajęcia ze studentami w zakresie pedagogiki i dydaktyki twórczości oraz zdolności, a także proseminaria i seminaaria licencjackie. Uczestniczy w pracach zespołów oceniających wnioski o finansowanie badań i przyznanie nagród naukowych, jest członkiem Rady Dyscypliny Pedagogiki, a także Komisji ds. Stypendiów i Urlopów Naukowych działających w Akademii Pedagogiki Specjalnej. Jest

współautorem programu kształcenia i kierownikiem specjalności „Psychopedagogika kreatywności” realizowanej na studiach I stopnia na kierunku pedagogika w APS.

Był członkiem komitetu organizacyjnego International Summer School poświęconej idei Janusza Korczaka zorganizowanej przez APS i Polski Komitet UNESCO w 2008 roku, pełnił również funkcję sekretarza w 2 konferencjach ogólnopolskich, wygłosił referaty na 16 konferencjach naukowych. Przeprowadził 6 szkoleń dla nauczycieli (w latach 2011-2022) na podstawie autorskich programów z zakresu rozwoju uzdolnień twórczych uczniów oraz wspierania kompetencji nauczycieli w procesie rozpoznawania kreatywności uczniów. Jest współautorem rozdziału w publikacji popularnonaukowej dotyczącej wspierania rozwoju dziecka w wieku 3-6 lat wydanej przez Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli. W przedstawionym materiale nie wykazano natomiast współpracy z otoczeniem społecznym i gospodarczym. W latach 2006-2022 Habilitant był kierownikiem 4 projektów badawczych, jednego projektu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz trzech projektów Akademii Pedagogiki Specjalnej, był również wykonawcą w 3 grantach Narodowego Centrum Nauki i 2 grantach APS. Wyrazem uznania środowiska akademickiego dla pracy dr Gralewskiego jest przyznanie mu przez Rektora APS siedmiu nagród I i II stopnia za dorobek naukowy, w latach 2013-2021, oraz Medalu Komisji Edukacji Narodowej w 2023 roku.

Doktor Jacek Gralewski posiada w swoim **dorobku naukowym** 42 publikacje, na które składa się a) 1 monografia autorska, przedstawiona jako główne osiągnięcie naukowe w przewodzie habilitacyjnym, zrecenzowana w dalszej części niniejszej opinii, b) 3 prace zbiorowe współredagowane z innymi autorami, które zostały wydane przed doktoratem, c) 24 artykuły czasopiśmiennicze, z których tylko 4 mają charakter autorski, 20 artykułów to opracowania współautorskie, prawie wszystkie, 23 artykuły, zostały opublikowane po doktoracie, oraz d) 14 rozdziałów w monografiach zbiorowych, z których większość, 11 rozdziałów, została opublikowana przed doktoratem i tyle samo ma charakter autorski zaś 3 rozdziały są współautorskie. Dość duża liczba prac współautorskich w dorobku naukowym Habilitanta rodzi pewną trudność w ocenie rzeczywistej wartości wykazanych w materiale wskaźników bibliometrycznych. Sumaryczny Impact Factor 26,074 uznaje się za wysoki, jednak jest on lepszym wskaźnikiem jakości czasopism niż pojedynczych artykułów, zaś również wysoki Index Hirscha, średni na poziomie 17, który jest miernikiem określającym wagę i znaczenie wszystkich prac naukowych autora, odnosi się do opracowań w przeważającej liczbie współautorskich. Ponadto, w oświadczeniach dra Gralewskiego o wkładzie w powstanie

artykułów znaczących dla problematyki przedstawianej w monografii habilitacyjnej brakuje niestety procentowego wskaźnika, który byłby miarą porównawczą w stosunku do wkładu pozostałych współautorów.

Artykuły zamieszczone w przedstawionym materiale stanowią spójną całość z monografią pod względem analizowanej problematyki, specyfiki prowadzonych badań i wskazywanych kierunków dalszych eksploracji. Walorem prezentowanego dorobku publikacyjnego jest jego logiczna spójność, konsekwencja w podejmowaniu problematyki badawczej, sukcesywne jej pogłębianie oraz rozszerzanie pól kolejnych dociekań teoretycznych i empirycznych. Niezaprzeczalną wartością jest opracowanie i empiryczna weryfikacja autorskiego narzędzia badawczego do pomiaru kreatywności uczniów (Kwestionariusz Uczeń Kreatywny, s. 25 autoreferatu), a także wspólne badania realizowane w zespołach krajowych i międzynarodowych, których egzemplifikacją są współautorskie artykuły czasopiśmiennicze.

Jako **główne dzieło naukowe** w przewodzie habilitacyjnym dr Jacek Gralewski przedstawił książkę pt. *Niedostrzegana kreatywność. Trafność ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli liceów i jej uwarunkowania*, która ukazała się nakładem Wydawnictwa Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie w 2022 roku. Jest to praca poświęcona rozpoznawaniu przez nauczycieli kreatywności uczniów, ma ona charakter diagnostyczno-wyjaśniający, sytuuje się w przestrzeni problemowej psychopedagogiki i dydaktyki twórczości oraz pedeutologii. Najobszerniejsza część monografii (351 stron z 651) obejmuje 5 rozdziałów, w których zaprezentowano teoretyczno-metodologiczne założenia projektu badawczego. W ostatnich 2 rozdziałach (219 stron) pomieszczono analizę wyników badań własnych zrealizowanych w roku szkolnym 2016/2017. Praca zawiera obszerną bibliografię (58 stron) obejmującą prace zwarte i artykuły czasopiśmiennicze w języku polskim i angielskim, oraz akty prawne.

Autor podjął w niej problematykę o dużej doniosłości społecznej, niezwykle ważną w naukach o wychowaniu i w dyscyplinie poświęconej nauczycielskiej profesji. Znaczenie twórczości we wszystkich przejawach życia współczesnego człowieka i społeczeństwa nie podlega już dziś dyskusji. Znajduje swój wyraz w rozwoju naukowej refleksji i badaniach prowadzonych w wielu obszarach nauk społecznych, co prowadzi do kształtowania się nowej subdyscypliny kreatologii pedagogicznej. W jej obszarze obserwujemy trzy płaszczyzny narracji: (i) teoretyczną, w ramach której tworzone są różne koncepcje twórczości; (ii) empiryczną, gdzie realizowane są wieloparadygmatyczne eksploracje o charakterze ilościowym i jakościowym, a także (iii) praktyczną wyrażającą się w opracowywaniu

konkretnych programów pomocy w tworzeniu i poradników metodycznych dla nauczycieli. Monografia dra Gralewskiego mieści się w dwóch pierwszych obszarach i wzbogaca każdy z nich dostarczając syntetycznego interdyscyplinarnego przeglądu różnych ujęć twórczości oraz wiedzy na temat rozpoznawania uwarunkowań kreatywności uczniów w szkole. Coraz powszechniejsza świadomość rangi twórczych postaw oraz aktywności twórczej w różnych dziedzinach życia gospodarczego i społecznego znajduje swój wyraz w regulacjach prawnych nakładających na szkołę i nauczycieli obowiązek rozwijania i wspierania kreatywnego potencjału dzieci i młodzieży, co eksponuje również w swoich analizach Autor publikacji przywołując Zalecenia Rady Unii Europejskiej z dnia 22 maja 2018 r. w tej sprawie, oraz szereg aktów polskiego prawa oświatowego, od Ustawy z dnia 8 sierpnia 2019 r. o systemie oświaty, przez Kartę Nauczyciela (Ustawa z dnia 22 maja 2018 r.) aż po liczne Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z lat 2013-2018.

Problematyka badań została dobrze osadzona w interdyscyplinarnej literaturze przedmiotu. Pojęcie twórczości ukazano w świetle wielu ujęć definicyjnych i koncepcji, eksponując w narracji tytułową kreatywność jako osobowy wymiar twórczości. Dokonano szerokiej i gruntownej analizy kształcenia do twórczości, przekonań nauczycieli na temat twórczości oraz rozpoznawania przez nich i oceniania kreatywności uczniów. Formułowane tezy w tej części rozprawy poddano rzetelnej interpretacji i argumentacji popartej wynikami wielu badań empirycznych polskich i zagranicznych. Teoretyczne analizy bazujące na trafnie dobranym materiale źródłowym prowadzone są tutaj ze znanostwem przedmiotu, naukową rzetelnością, dociekliwością i dbałością o klarowność przekazu. Godne podkreślenia jest również odwoływanie się dra Gralewskiego do wcześniejszych badań własnych i analiz prowadzonych z innymi autorami, co wskazuje na dorobek w zakresie podejmowanej problematyki oraz jej konsekwentne zgłębianie. Najslabszym elementem tej części pracy jest rozdział drugi poświęcony kształceniu do twórczości. Ogólne dobre wrażenie narracji psuje tu wykorzystanie cytowania „z drugiej ręki” (s. 143, za Szmidtem, 2001, 2007), którego nie spotyka się w innych fragmentach książki. Jest to tym bardziej niewłaściwe, że dotyczy polskiego pedagoga Kazimierza Kornilowicza, którego dorobek jest znaczący dla analizowanej problematyki i ogólnie dostępny (por. Kornilowicz, 1927, 1929, 1930, 1976). Dokonania polskich naukowców, którzy jako pierwsi, przed amerykańskimi psychologami, już w latach dwudziestych XX wieku zwrócili uwagę na potrzebę wspierania twórczości i kształcenie do twórczości w szkole, zostało przez dra Gralewskiego w zasadzie pominięte. Poza krótkim odniesieniem do koncepcji pomocy w tworzeniu Kornilowicza przywołanej za profesorem

Krzysztofem Szmidtem, nie znajdujemy w pracy żadnej wzmianki o tak ważnej dla tej problematyki idei szkoły twórczej Henryka Rowida. Pierwsze wydanie książki zawierającej opis podstaw teoretycznych i sposobów urzeczywistnienia szkoły twórczej ukazało się już w 1926 roku (Rowid, 1926, 1929). Konsekwencją tego jest także brak w tym fragmencie pracy w charakterystyce nauczyciela twórczości (s. 183) odwołania do ujęcia Rowida, który podobnie jak wielu autorów po nim, cytowanych przez dra Gralewskiego, uważał że jednym z najważniejszych czynników urzeczywistnienia szkoły twórczej jest osoba nauczyciela i poświęcił wiele miejsca w swoim dziele na uargumentowanie tej tezy (Cudowska, 2022). Pisał między innymi „Wychowawca obdarzony talentem, inicjatywą i pomysłowością, zamiłowaniem do pracy, tudzież do głębszych studiów pedagogicznych, znajdzie też odpowiednie środki i drogi realizacji szkoły twórczej. Zgodnie z jej duchem i zasadami samodzielnie stawiać będzie zagadnienia wychowawcze i metodyczne, będzie je samodzielnie analizował i wspólnie z dziećmi rozwiązywał” (Rowid, 1931, s. 224). Wśród trzech warunków składających się na urzeczywistnienie w praktyce idei szkoły twórczej Rowid wymienił „talent pedagogiczny nauczyciela” (1931, s. 224) obok sprzyjających warunków materialnych i dostatecznego wyposażenia szkoły oraz zrozumienia, nie tylko przez nauczycieli, zagadnień socjologicznych, filozoficznych i psychologicznych, stanowiących podłoże pracy w szkole. Ponadto, w analizie roli nauczyciela w procesie kształcenia do twórczości zasadne wydaje się odwołanie do preferencji nauczycieli dla twórczych orientacji życiowych (Cudowska, 2009, 2014). Jego brak widoczny jest chociażby w kontekście stwierdzenia „(...) wychowuje się nie tylko dzięki temu, co się wie i co się umie, lecz przede wszystkim dzięki temu kim się jest” (s. 186). Z poglądem tym całkowicie się zgadzam, czemu dałam wyraz w autorskiej koncepcji twórczych orientacji życiowych (Cudowska, 2004). Odniesienie takie byłoby zasadne również w kontekście poruszanych w rozdziale trzecim osobistych przekonań nauczycieli na temat twórczości, które są istotnym elementem twórczej orientacji życiowej jednostki i jej pomiaru Skalą Preferencji Twórczej Orientacji Życiowej (Cudowska, 2004, 2017).

Metodologiczna koncepcja badań własnych przedstawiona w rozdziale piątym obejmuje przedmiot badań i cele, które mają charakter diagnostyczno-wyjaśniający i weryfikacyjny, a także praktyczny. Bardziej właściwy byłby jednak zapis o zaplanowaniu realizacji celów praktycznych, niż o ich zrealizowaniu, jak to ma miejsce w koncepcji badań „W opisywanych badaniach zrealizowano kilka celów praktycznych” (s. 333), gdyż w tym miejscu Autor przedstawia założenia badań a nie ich efekty. Pytania badawcze zostały sformułowane precyzyjnie i klarownie, uzasadnione jest także przyjęcie hipotez do drugiego

problemu badawczego dotyczącego poziomu trafności ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli. W podrozdziale zatytułowanym „Metoda badawcza” (s. 340) wskazano na charakter badań, opisano zmienne przyjęte w badaniach, scharakteryzowano narzędzia badawcze (12), organizację i przebieg badań a także próbę badaną. Zabrakło jednak jakiegokolwiek wzmianki na temat wykorzystanej metody badań, o której można co prawda wnioskować na podstawie przyjętych narzędzi pomiaru, wydaje się, że zastosowano sondaż diagnostyczny i skalowanie, niemniej właściwe byłoby jej określenie.

Walorem prezentowanych analiz jest wielość wykorzystanych narzędzi badawczych, która sprzyja rzetelnej diagnozie i weryfikacji przedmiotu badań, oraz ich szczegółowa charakterystyka obejmująca 12 stron. Analiza opisów trzech narzędzi budzi jednak pewne pytania i wątpliwości związane z tym, że badania zostały przeprowadzone w roku szkolnym 2016/2017 a źródła narzędzi wykorzystanych w badaniu wskazują na ich późniejsze powstanie. Dotyczy to: (i) Kwestionariusza Kreatywnego Klimatu Szkoły (KKKS), gdzie na stronie 351 wskazano rozdział autorstwa Macieja Karwowskiego w pracy zbiorowej opublikowanej w 2019 roku; (ii) Skali Przekonań Nauczycieli na Temat Kreatywności, w której opisie wskazano jako źródło narzędzia artykuł Karwowskiego i współpracowników z 2020 roku; (iii) Kwestionariusza Uczeń Kreatywny (KUK), który został przedstawiony w artykule Gralewskiego i Karwowskiego opublikowanym w 2018 roku. Ogólnie dość klarownej narracji w tej części rozprawy sprzyja także prezentacja zmiennych, wskaźników i narzędzi badawczych w formie tabelarycznej. Opis wskaźników przyjętych do poszczególnych zmiennych mógłby jednak zostać wzbogacony o określenie ich typów, w wymiarze definicyjne, empiryczne, inferencyjne, lub mieszane, zgodnie z rozróżnieniem przyjętym w literaturze metodologicznej nauk społecznych. Pewne nieścisłości pojawiają w opisie organizacji i przebiegu badań, w którym dobrze przedstawiono i uzasadniono sposób doboru próby do badań, uczniów i nauczycieli, natomiast nie wyjaśniono kwestii związanych z osobą/osobami prowadzącymi badania. Na stronie 360 znajdujemy na ten temat jedynie lakoniczne stwierdzenie, że „Badanie uczniów miało charakter audytoryjny – odbywało się w obecności specjalnie przeszkolonego badacza-psychologa”. Rodzi to zatem pytania o to, w jaki sposób i przez kogo byli wybierani ci badacze?, kto ich i w jaki sposób przeszkolił?, ilu było tych badaczy?, czy tylu ile klas, w których przeprowadzono badania?, i wreszcie, jaka była rola dra Gralewskiego w tym zakresie? Równie mało wiadomo na temat sposobu badania przeprowadzonego wśród nauczycieli, poza stwierdzeniem „Badanie nauczycieli przeprowadzono zdalnie” (s. 361), które także domaga się wyjaśnień, co do osoby/osób przeprowadzających to badanie i formy zdalnego kontaktu z

badanymi. W charakterystyce badanej próby uwzględniono płeć uczniów, ich pochodzenie środowiskowe (miasto – wieś), oraz poziom wykształcenia matki i ojca. O ile płeć badanych uczniów była zmienną analizowaną w kontekście trafności ocen ich kreatywności dokonywanych przez nauczycieli (podrozdział 6.8, s. 430-435), o tyle pochodzenie środowiskowe i wykształcenie rodziców nie zostało uwzględnione wśród uwarunkowań trafności ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli. Zasadność pomiaru tych zmiennych wymaga zatem wyjaśnienia w kontekście jednego z celów badań dotyczącego modelu trafności ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli, wśród których Autor wymienia czynniki środowiskowe (s. 333).

Analiza wyników badań przeprowadzonych w 110 szkołach na terenie całego kraju obejmuje prezentację trafności ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli matematyki i języka polskiego oraz ich uwarunkowania, na które złożyły się: (i) psychometryczne miary kreatywności wyrażające się w nasileniu twórczych zdolności uczniów, w cechach ich osobowości, w motywacji samoistnej uczniów do aktywności twórczej, w ich przekonaniach na temat własnej twórczości; (ii) aktywność twórcza uczniów, poczucie ich tożsamości w zakresie twórczości, nasilenie inteligencji uczniów, ich wyniki w nauce, płeć uczniów, specyfika badanych klas, panujący w nich klimat dla kreatywności; (iii) przekonania nauczycieli na temat kreatywności i możliwości jej rozwijania, przekonania nauczycieli na temat cech osobowości ucznia kreatywnego, a także kreatywność samych nauczycieli i realizowane przez nich cele kształcenia do twórczości. Ta część pracy zawiera także podsumowanie wyników badań własnych i refleksje końcowe. Wyniki badań zostały bardzo dobrze zaprezentowane w formie opisu danych ilościowych ukazujących określone miary statystyczne oraz w formach graficznych, tabelach, rysunkach i wykresach, w których zilustrowano syntetycznie analizowane zmienne i relacje między nimi.

Całość przedstawiono w sposób czytelny, precyzyjny, wykorzystano wiele różnych sposobów analiz danych ilościowych uzasadniając każdorazowo decyzje zastosowania określonych operacji statystycznych i wynikających z nich korzyści dla weryfikacji zmiennych i rzetelności pomiaru badanych cech. Walorem tej części książki jest również rozbudowana interpretacja jakościowa danych, oraz nieustanna refleksja krytyczna Autora nad uzyskanymi efektami analiz statystycznych. Odwołuje się w niej do wyników badań innych autorów i wcześniejszych badań własnych w tym zakresie, co świadczy o wysokich kompetencjach naukowych dra Gralewskiego, rozległej wiedzy w przedmiocie badań i umiejętnościach badawczych. Autor znakomicie porusza się w złożonej, wielowątkowej problematyce

kreatywności i daje liczne dowody biegłości analitycznej w tym obszarze. Mimo wielości podejmowanych wątków i weryfikowania korelacji dużej liczby zmiennych całość czyta się bardzo dobrze, jest to materiał interesujący, bogaty poznawczo i pobudzający do refleksji. Narracja prowadzona jest na ogół w sposób klarowny i precyzyjny, chociaż zdarzają się drobne usterki językowe w postaci literówek nagromadzonych szczególnie na stronach 394-402, oraz powtórzeń, jak np. na stronie 565, gdzie powtórzono fragment ze strony 480. Nie zawsze też w sposób zasadny Autor używa spolszczonych obcojęzycznych zwrotów pisząc o „(...) dwóch ortogonalnych względem siebie (...)” czynnikach (s. 370), zamiast niezależnych lub oddzielonych, czy w innym miejscu wielokrotnie stosując termin „detekcji” zamiast ujawniania, rozpoznania lub wykrywania, np. „(...) dostępności tych informacji dla nauczycieli, a także ich detekcji oraz interpretacji” (s. 572).

W przedostatnim fragmencie tej części pracy Autor wskazuje na znaczenie uzyskanych wyników dla praktyki pedagogicznej słusznie sugerując konieczność stosowania wielostopniowych procedur identyfikacji kreatywności uczniów, jednoznacznego określenia miejsca twórczości w szkole oraz odpowiedniego przygotowania nauczycieli o właściwie ukształtowanej postawie moralnej. W swojej wypowiedzi koncentruje się na procesie rozpoznawania kreatywności uczniów poprzez wykorzystywanie różnych źródeł danych i odpowiednich, specjalistycznych narzędzi pomiaru, celowość i systematyczność działań, wzbogacanie programu nauczania o treści wymagające myślenia twórczego. Jest to oczywiście ze wszech miar uzasadnione, jednak zabrakło w tej interpretacji wskazania na potrzebę przygotowania w toku kształcenia akademickiego w zakresie psychopedagogiki i dydaktyki twórczości nauczycieli „przedmiotowców”, a wszak tacy pracują z uczniami w wyższych klasach szkół podstawowych i średnich. Mimo, że potrzeba taka wynika nie tylko z wykazanej w badaniach Autora niskiej trafności ocen kreatywności uczniów dokonywanych przez nauczycieli, ale także z wypowiedzi badanych nauczycieli, którzy wskazywali na brak wiedzy i umiejętności oraz niedostateczne przygotowanie w tym zakresie w ramach edukacji akademickiej, wątek ten znalazł się w jednym zdaniu na stronie 579. Nie podniesiono i nie wyeksponowano tej kwestii w katalogu wytycznych służących poprawie istniejącego stanu rzeczy opisanego na stronach 579-583, jedynie krótko zasygnalizowano ten aspekt w ostatnim zdaniu zakończenia wskazując ogólnikowo na potrzebę profesjonalnego przygotowania nauczycieli i zapewnienia im specjalistycznych narzędzi diagnostycznych. Jeśli zgodzić się ze stwierdzeniem wielokrotnie przywoływanym na kartach tej książki, że twórczy nauczyciel jest niezbędnym czynnikiem powodzenia wszelkich prób nauczania do twórczości (s. 187, cyt. za

Nęcka, 1994), to dotyczy to także nauczycieli akademickich. Zatem jedno ze źródeł niedostatków przygotowania, na które uskarżają się sami badani tkwi w szkole wyższej przygotowującej matematyków, polonistów, fizyków, geografów etc. Szkoda więc, że Autor nie poświęcił więcej uwagi tej kwestii, która ma charakter podstawowy dla postulowanego przez Niego dostrzegania kreatywności uczniów przez ich nauczycieli, trafnego jej ocenia i wspierania. Ponadto, krótkie zakończenie pracy zyskałoby zapewne na zaprezentowaniu kierunków dalszych badań i refleksji, których tu niestety zabrakło.

Monografia dra Gralewskiego jest dziełem niezwykle wartościowym, znakomicie napisanym, zaświadczającym dobitnie o wysokich kompetencjach badawczych i samodzielności naukowej jej Autora. Poszerza wiedzę z zakresu psychopedagogiki i dydaktyki twórczości, wzbogaca ją o nowe elementy, za które uznać można nie tylko oryginalność i ważność podjętej problematyki oraz przeprowadzoną diagnozę, ale także weryfikację trójczynnиковego modelu trafności dokonywania ocen kreatywności uczniów przez nauczycieli. Jest to praca bogata poznawczo, miejscami intrygująca, pobudzająca do refleksji i otwierająca na dyskurs kreatologiczny. Wskazane w recenzji uwagi i sugestie nie umniejszają jej walorów a nawet wskazują na potencjał, który tkwi w narracji kreatywności zawartej w książce. Jako główne dzieło w dorobku przedstawionym w procedurze habilitacyjnej w pełni odpowiada standardom merytorycznym i metodologicznym przyjętym w naukach społecznych, w tym także w zakresie pedagogiki. **Osiągnięcia naukowe dra Jacka Gralewskiego odpowiadają wymaganiom określonym w art. 219 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023r. poz. 742 z późn. zm.), zaś cały dorobek naukowy uzasadnia nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.**

Bibliografia

Cudowska A. (2004). *Kształtowanie twórczych orientacji życiowych w procesie edukacji*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.

Cudowska A. (2009). Twórcze orientacje życiowe nauczycieli. *Edukacja. Studia. Badania. Innowacje*. Nr 3(107), s. 47-55.

Cudowska A. (2014). *Twórcze orientacje życiowe w dialogu edukacyjnym. Studium teoretyczno-empiryczne*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.

Cudowska A. (2017). *Twórcze orientacje życiowe. Zdrowie i dobrostan*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.

- Cudowska A. (2022). Twórczość w polskiej myśli pedagogicznej. *Forum Pedagogiczne*. Tom 13, nr 2, s. 261-273. <https://doi.org/10.21697/fp.2022.2.20>
- Korniłowicz K. (1927). *Wczasy młodzieży pracującej*, odbitka z: „Opieka nad Dzieckiem”, R. V, nr 5. Instytut Gospodarstwa Społecznego. Warszawa: Księgarnia Robotnicza.
- Korniłowicz K. (1929). *Drogi oświaty dorosłych*. W: Konewka A., Korniłowicz K. (red.). *Przewodnik oświaty dorosłych*. Warszawa: Wydawnictwo Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych, Instytut Oświaty Dorosłych (wydanie za rok 1928).
- Korniłowicz K. (1930). *Pomoc w tworzeniu jako zadanie pracy kulturalnej*. W: Korniłowicz K. (red.). *Zagadnienia oświaty dorosłych. Dwie konferencje*. Warszawa: Wydawnictwo Federacji Oświatowej Organizacji Społecznych.
- Korniłowicz K. (1976). *Pomoc społeczno-kulturalna dla młodzieży pracującej i dorosłych. Wybór pism*, wstęp, wybór i oprac. Czerniawska O., bibliografia prac Korniłowicza Andrzejewski J.K. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Rowid H. (1926). *Szkoła twórcza: podstawy teoretyczne i drogi urzeczywistnienia "szkoły pracy"*. Kraków: Skład Główny: Gebethner i Wolff.
- Rowid H. (1929). *Szkoła twórcza: odstawy teoretyczne i drogi urzeczywistnienia nowej szkoły*, wydanie trzecie poprawione i uzupełnione, wydanie drugie rozszerzone. Kraków: Skład Główny: Gebethner i Wolff.
- Rowid H. (1931). *Szkoła twórcza: podstawy teoretyczne i drogi urzeczywistnienia nowej szkoły*, wydanie trzecie poprawione i uzupełnione. Kraków: Skład Główny: Gebethner i Wolff.